

Torsdag med THORS

18.9.1980

UPPLÖS DE TUNGA sammansättningarna! rekommenderar prof. Thors i dag. Något att tänka på för dem som gärna radar led efter led efter led... och icke minst för dem som gör översättningar från finskan, ett språk där långa ordfogningar faller sig naturligare.

En frågeställare tar upp ett stort och viktigt problem: "Hur långt får ett sammansatt ord vara, uttryckt exempelvis i antal bokstäver eller led?"

Svenskan har som känt en mycket stor förmåga att bilda sammansatta ord. Vårt språk har stora mängder av tvåledade sammansättningar, sådana som *ordförandeklubba*, *tackskrivelse*. Om sådana är det bara att säga, att en (i bokstäver räknat) kori sammansättning är bättre än en lång — "tacksamhetsskrivelse" vore utan tvivel sämre än det brukliga *tackskrivelse*.

Det är vid tre- och flerledade sammansättningar som språkkänslan börjar reagera. Frågeställaren nämner bl.a. *universitetscentralsjukhus* och *servicestationskreditfaktura*. Felet med sådana är ju bl.a. att de är svåra att hålla i minnet.

Hur skall man kunna undvika sådana överlånga ordbildningar? Ett sätt är att använda adjektiv och substantiv — frågeställaren nämner den rikssvenska termen *akademiskt sjukhus* i st. för *universitetscentral-sjukhus*. Två andra möjligheter står mycket ofta till buds: Ett led kan strykas. Det är t.ex. överflödigt att skriva *kyrkoherdeinstallationshögtidligheterna* — *kyrkoherdeinstallationen* går lika bra. I stället för det vanliga *kommunfullmäktigsammanträde* kan man gott skriva *fullmäktigsammanträde*.

Nu kan någon säga, att det kan finnas andra fullmäktigsammanträden. Då kan man i t.ex. inledningen till ett protokoll använda den andra utvägen: bryta upp sammansättningen och skriva: *sammanträde av kommunfullmäktige*. I fortsättningen räcker det med *fullmäktigsammanträde*. Just upplösning av en tung sammansättning är ofta att rekommendera.

Benägenheten att använda tunga sammansättningar torde ursprungligen bero på inflytande från tyskan,

som har en mycket rik flora av dylika tunga ord. Hos oss kommer ett viktigt inflytande till: det finska.

Finskan har en kanske ännu större benägenhet för tunga sammansättningar, särskilt i skrift. (Det är inte nödvändigt att översätta en finsk sammansättning led för led!) — De tunga sammansättningarna är dock inte bara hemma i finlandssvenskan.

Det finns lika mycket av dem i Sverige.

Det var nyligen tal om en möjlig svensk motsvarighet till termen *slow motion*. Frågan var för kort tid sedan uppe vid det nordiska språksekretariatets möte i Aarhus, enligt vad mag. Mikael Reuter vid vår svenska språknämnd har meddelat mig.

Man rekommenderade preliminärt uttrycket *långsam återgivning*.

En tredje frågeställare är förvånad över den bestämda pluralformen *papperna*, som nämndes i en insändare i Hbl för någon tid sedan.

Pluralis bestämd form av *papper* är ett av de tämligen få fall i ordböjningen där normalt skriftspråk i Sverige skiljer sig från det vanliga språkbruket i Finland.

Hos oss lyder *papper* i bestämd form i skrift *pappren* (formen *papprena* är talspråklig). I Sverige är den bestämda pluralformen *papperna* eller *papperen* (formerna nämns i denna ordning i Akademiens ordlista). Formen *papperen* är möjlig hos oss, medan *papperna* verkar helt främmande.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

25.9.1980

BESVÄR som juridisk term tas upp i dagens språkspalt. Om ni har besvär, i ordets andra bemärkelse, med ett eller annat problem i svenska språket så är ni välkomna att skriva till prof. Thors. Brev märkta "Torsdag med Thors" kan adresseras till Hbl:s redaktion, Mannerheimv. 18, 00100 Helsingfors 10.

Är *trafikant* en titel som förekommer enbart i Österbotten, undrar en frågande, som citerar en födelsedagsnotis: "Trafikant X fyller... år".

Det är möjligt att *trafikant* inte brukas på andra håll i Svenskfinland i denna betydelse. Allmänt svenskt är det säkert inte. Visst finns ordet *trafikant* i Sverige, men det har där en vidare betydelse "vägfarande i allmänhet". Cyklist, passagerare på tåg osv. kan kallas "trafikanter" i Sverige.

Det ser ut som om vi på finlandssvenskt håll hade försökt finna en motsvarighet till finskans *liikennöitsijä*, som ju brukas om personer som yrkesmässigt bedriver trafik med bussar, lastbilar m.m. Ofta ser man som motsvarighet till det finska ordet *trafikidkare*, som för all del är ett enbart finlandssvenskt ord, men som är att föredra framför det dubbeltydiga *trafikant*.

En "Undrande ung" säger att uttrycket *hinna till* i betydelsen "räcka till" ("Maten hinner inte till") låter mycket främmande i hans öron.

Mina öron är inte unga, men uttrycket *hinna till* hör trots det inte hemma i mitt språkbruk. Det förekommer nog på många håll, även i Sverige, men är vardagligt och är kanske på väg ut ur språket. Det är bäst att undvika *hinna till* i skrift och i stället skriva *räcka till*.

En frågande säger att "en i juridiken bevandrad person" har påpekat att ordet *besvär* i betydelsen

"överklagande" alltid bör stå i pluralis.

Påpekandet är riktigt. Det råkar sig så, att en jurist av facket förra veckan anmärkte på bruket av *besvär* i singularis i betydelsen "överklagande, ändringssökande". Det heter således i korrekt språk: "Besvären hade inlämnats av..."; "Besvären ogillades", trots att det är fråga om ett enda aktstycke.

Förklaringen till att lekmän så ofta brukar singularis av *besvär* i denna betydelse kan vara, att ordet ofta förekommer i sådana uttryck, där numerus inte framgår, t.ex. "inlämna besvär", "hans besvär upptogs till behandling".

En tredje frågeställare tar bl.a. upp bruket av *var* som relativpronomen, t.ex. "ön, var fästningen ligger".

Var i denna användning är för många ett störande fel, och det är en finlandism, troligen påverkad av det finska *missä* i motsvarande uttryck. På svenska används i stället ordet *där* ("ön, där fästningen ligger", "Där jag bor på sommaren är det mycket vackert" — inte "där var", "Åland där han hade vuxit upp" osv).

Varest förekom i äldre språk i samma användning som relativt *där*, men är numera ålderdomligt och högtidligt.

Samme frågeställare har hört pluralformen *mäster* av *mast*.

Också jag har någon enstaka gång hört formen *mäster*, men känner mig främmande inför den. Formen är enbart finlandssvensk och synes alltid ha varit det; den korrekta högspråkliga formen är *master*, som ju också har stor spridning hos oss.

Till slut en fråga om ett gammalt helsingforsiskt slangord. En frågande säger att *pengar* i hans ungdoms skolpojkslang kallades "djengi". Han hade trots att ordet var ryskt, men en bekant till honom anser att det är gammal svenska.

"Djengi" är utan tvivel ett ryskt ord. Det ryska *djengi* betyder just "pengar".

Carl-Eric Thors